

Sivistysvaliokunta

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023

Perustuslakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023 (K 15/2024 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten perustuslakivaliokunnalle. Määräaika: 11.12.2024.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- esittelijäneuvos Piatta Skottman-Kivelä, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- opetus- ja kulttuuriministeriö

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Kertomusvuonna 2023 oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa esillä ovat olleet samat teemat kuin aikaisemminkin. Kanteluissa on useimmiten ollut kyse erityistä tukea tarvitsevien lasten oikeuksista, oppimisen ja koulunkäynnin tuesta, kodin ja koulun yhteistyöstä sekä opiskeluympäristön turvallisuudesta.

Oikeusasiamies ratkaisi kertomusvuonna opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan asiaryhmässä 275 kantelua, joista toimenpiteisiin johti 16,5 prosenttia. Osuus oli eri asiaryhmien keskiarvoa suurempi. Oikeusasiamiehen perus- ja ihmisoikeuksien edistämistehtävän vuoksi opetussektorin ratkaisuihin on usein pidetty perusteltuna antaa ohjausta silloinkin, kun varsinaista lainvastaisuutta ei ole todettu. Lapsen oikeuksien toteutuminen on ollut yksi oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan painopistealueista vuodesta 1998 alkaen, ja oikeusasiamies kiinnittää toimivaltansa puitteissa huomiota myös vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen laillisuusvalvonnassaan ja YK:n vammaissopimukseen liittyvässä erityistehtävässään.

Sivistysvaliokunta on lasten oikeuksien toteutumisen edistämiseksi korostanut lasten ja nuorten osallisuuden tärkeää merkitystä (mm. SiVL 7/2022 vp, SiVL 8/2022 vp, SiVL 37/2022 vp ja

Valiokunnan lausunto SiVL 9/2024 vp

SiVL 5/2023 vp). Saatuun selvitykseen viitaten valiokunta pitää myönteisenä, että oikeusasiamiehen kansliassa pyritään edelleen kiinnittämään erityistä huomiota lapsille suunnattuun tiedottamiseen, lasten tekemien kanteluiden käsittelyyn ja lasten osallisuuteen tarkastuskäyntien yhteydessä. Kyseisillä toimilla vastataan osaltaan YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmisään (CRC/C/FIN/CO/5-6/2023) Suomelle esitettyyn tarpeeseen vahvistaa lapsille suunnattua tiedottamista ja varmistaa, että kaikki lapset ovat tietoisia oikeudestaan tehdä kanteluja. Kyseiseen oikeuteen kuuluu lasten mahdollisuus saada tarvittava tuki kantelun tekemiseksi, sekä niiden tutkiminen ja käsittely lapsiystävällisellä tavalla.

Käsiteltävänä olevassa kertomuksessa (s. 113) on aikaisemman kertomuskäytännön tavoin tuotu esille perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa havaittuja puutteita eri hallinnonaloilla. Kuten edellisenä vuonna, sivistysvaliokunnan toimialalla ne ovat liittyneet turvalliseen oppimisympäristöön, oppimisen ja koulunkäynnin tukeen, kiusaamiseen puuttumiseen sekä opiskeluhuollon henkilöstövoimavaroihin.

Valiokunta toteaa, että se on useaan otteeseen edellyttänyt riittävän tehokkaita toimia kaikenlaisen koulukiusaamisen ja -väkivallan kitkemiseksi (mm. SiVL 18/2021 vp, SiVM 1/2022 vp ja SiVL 5/2023 vp). Turvallisen oppimisympäristön turvaamisen on katsottu olevan osa perustuslain 16 §:n mukaisista sivistyksellisistä oikeuksista huolehtimista. Näitä koskevia toimintavelvollisuuksia ei ole kuitenkaan riittävän selvästi määritelty koulutusta koskevassa lainsäädännössä, ja sen vuoksi arvioitaessa opetuksenjärjestäjän toimien riittävyttä opiskeluympäristön turvallisuudesta huolehtimisessa on kiinnitetty huomiota muun muassa siihen, miten lakisääteisiä suunnitelmia on laadittu ja toimeenpantu, miten laissa säädettyjä ojentamis- ja kurinpitokeinoja on käytetty, millaista kodin ja koulun välistä sekä moniammatillista yhteistyötä on tehty ja millaista koulun ulkopuolista asiantuntemusta on tarvittaessa hankittu vaikeiden tilanteiden ratkaisemiseksi. Tärkeä on tiedostaa myös, että kun lainsäädäntö on epäselvää, opetustoimen henkilöstön osaamisen tarve sen soveltamiskäytännöstä korostuu entisestään.

Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös tarpeeseen uudistaa oppimisen tukea sekä huolehtia oppilas- ja opiskeluhuollon oikea-aikaisesta saatavuudesta (SiVM 19/2021 vp). Lisäksi valiokunta on perusopetuslain 26 §:n muutosta käsitellessään hyväksynyt lausuman, jonka mukaan oppilas- ja opiskeluhuollon palveluiden toimivuutta on seurattava ja arvioitava etenkin monialaisen yhteistyön näkökulmasta hyvinvointialueille siirron jälkeen (SiVM 14/2022 vp).

Valiokunta toteaa, että kertomusvuonna oikeusasiamiehen valvontatyössä esille tullessiin kehittämistarpeisiin on monilta osin tartuttu pääministeri Orpon hallitusohjelmassa. Sen mukaan kulluvalla hallituskaudella muun muassa selkeytetään oppimisen tuen järjestelmää ja edellytetään, että kunnat ja hyvinvointialueet tekevät tiivistä yhteistyötä opiskeluhuollon toimivuuden turvaamiseksi, sekä vahvistetaan opettajien ja rehtoreiden toimivaltuuksia puuttua opetusta häiritsevään toimintaan.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

Valiokunnan lausunto SiVL 9/2024 vp

että perustuslakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 19.9.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Ari Koponen ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Mia Laiho kok
jäsen Pia Lohikoski vas
jäsen Nasima Razmyar sd
jäsen Sara Seppänen ps
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Jaana Strandman ps
jäsen Mari-Leena Talvitie kok
jäsen Oskari Valtola kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen